

Formidling som værktøj i kundskabsetablering; eksempler fra Tromsø og Kamerun¹

Av Lisbet Holtedahl²

Indledende pirouetter

For mig er det en milepæl og en ære at blive *bedt* om at komme til en forskningskonference og fortælle om mine erfaringer og refleksioner rundt krydskulturell kulturforskning og forskningsformidling. Tidligere har jeg selv ofte bedt om at få lov til at få snakke om dette. Jeg var skuffet over, at interessen for muséer, udstillinger, film og billedbrug ikke har vakt så stor interesse blandt videnskabsfolk, som jeg syntes det fortjente (Bourdieu 1964, 1966, Klausen 1970, 1981, 1986, Holtedahl 1973a). Videnskabsfolks interesse for kontinuitet i dialogen *med*, og for at give tilbagemeldinger *til* de samfund eller grupper, som man gennemførte sin kulturforskning blandt, var ikke genstand for teoretiske overvejelser (Bourdieu 1975, 1976). Selv synes jeg, at folkeoplysningsarbejde og tilbagemeldinger til informanter videnskabeligt set er et teoretisk spændende felt. Mine analyser af årsager til at mine formidlingsforsøg lykkedes eller mislykkedes gav mig som antropolog ikke bare indblik i forudsætninger for kulturkundskabers cirkulation, i deres rolle i selve kundskabsetableringen (Holtedahll 1995), men også i hvordan kundskab artikulerer med magt i samfund (Altern & Holtedahl 1996). I de senere år har jeg særlig haft stor glæde af at bruge billeder og film som værktøj i forskning og forskningsformidling (Holtedahll 1971, 1975, 1987, 1992).

Ofte får jeg at vide af andre forskere, at «du kan ikke bruge film på en faglig forsvarlig måde i formidling». Grundene, som opgives, er mange:

«Forskere har ikke den kontrol med billeders påvirkning af publikum og informanter som de har med sine tekster og sin tale. Kulturforskere besidder ikke filmfaglige forudsætninger, osv. osv.» Jeg tror, at skepsisen til brug af film blandt andet skyldes, at den opfattes som for forførelserisk, for sensuel. I mine øjne bør det snarere være sådan, at det er *fordi* filmformidling netop er mangfoldig og nuanceret og eventuelt sensuel, at den bør tages alvorlig analytisk og udforskes som formidlingsmetode (Eidheim 1991, 1997, MacDougall 1978, Brantenberg 1997, Brantenberg & Holtedahl 1995). At der eksisterer beskeden fagmiljøkompetence på feltet bør ikke være et argument mod at tage i brug nye medier i forskning og formidling. En helt anden ting er, at disse skeptiske holdninger er forunderlige set på baggrund af at *alle kulturforskere*, som arbejder med det levende samfund i dag, i al sin forskning selv allerede har omformet erotiske, sensuelle, oprivende og begejstrende oplevelser, *iagttagelser, billeder og fortællinger, gennem analyse til* tekst. Jeg mener, at denne skepsis vidner om, at vi har med en underliggende model at gøre, som siger, at teksten lissom er lig med kundskab. At tekst har *større* potentiale for at tage vare på objektivitet, når den løsrives fra kontekster og fra menneskerelationer, end andre medier (Clifford 1988, Marcus & Fisher 1986, MacDougall 1994, Gullestad 1996, Altern & Holtedahl 1996).

Mit point i dette indlæg kan sammenfattes i én sætning: Det kræver lige så megen tid og lige så mange kræfter at lykkes i formidling af kundskab krydskulturelt, som det kræver at etablere kundskab. Det gælder uanset om man bruger et mundtligt, skriftligt eller visuelt medium eller en kombination af disse. Fagmiljø-koder vi opererer indenfor får os til at undervurdere den job, som det indebærer at gennemføre kundskabsformidling. Hele vores kundskabspolitiske organisation³ hviler på en model for kundskabsetablering og -formidling, som er omtrent modsat: Det er vældig krævende at forske om andre menneskers kultur og samfund - med henblik på tid og kræfter, tålmodighed og følelser. Det kræver kløgt og håndværksmæssige færdigheder. Men når du først som forsker har forstået en ting, så er det egentlig vældig let at fortælle det videre. Budskabet kan sendes fra den ene til den anden i form af korte fortællinger, breve, artikler, som pakker. Arbejdet med formidlingen til det store publikum kan uden problemer delegeres til andre.

Jeg håber i det følgende at levendegøre og formidle pointet i titlen på

mit foredrag: At formidling bør forstås som en nødvendig, integreret del af det vi gør, når vi *udvikler* kundskab; formidling bør ikke opfattes som et appendix, et tillæg. Og derfor er det ret og slet risikabelt at tro, at al formidlingsvirksomhed udenom den fagmiljørettede kan delegeres.

Formidling er et aspekt ved politik

Koffi Annan var i begyndelsen af 90-årene chef for den daværende FN-ansvarlige i Rwanda, mens denne var tilskuer til masakrene. Mange rapporter blev sendt til New York, og der var væbnede arméer i nabolandene - ingen greb ind. Er dette et formidlingsproblem? Eller er det et politisk problem? (Le Monde 1998.) Så retorisk vil jeg tillade mig at være. Det er selvfølgelig begge dele. Men hvor folk let enes om det politiske, som ligger i dette, så er det adskillig vanskeligere at få formidlingsproblemet på dagsorden. Det er doksisk. Det er «jo så banalt». Der ligger en implicit formidlingspolitik i ethvert prosjekt, som handler om, at udvikle kundskab; og den er grundlæggende for de konsekvenser kundskabsprosjektet får; de styrer bl.a. udformningen af magtrelationer (Bourdieu 1975, 1987, 1989, Bernstein 1996, Durkheim 1938). Gennem at lægge et seriøst arbejde i at afdække konkrete formidlingsprocesser, kan man udføre vigtige politiske opgaver. Hvis ikke formidlingsprocesser kommer på dagsorden i forbindelse med analysen af politiske processer, kan man ikke sortere misforståelser fra uenigheder; da gir man frit lejde til manipulation. Der er altså politisk krudt i det videnskabelige arbejde med formidling⁴.

Ethvert kundskabsudviklingsprosjekt har indebygget en plan for *hvem*, som der skal lages kundskaber om, *hvem* som skal gøre det og for *hvem*. Jo mindre eksplicit et kulturforskningsprosjekt har reflekteret over den rolle det tillægger disse tre «instanser», jo mere uigennemskuelige er de samfundspolitiske konsekvenser, som projektet fører til; for eksempel for forholdene mellem nord og sør og for de nye magthierarkier, som nu synes at konsolideres, mens nord og sør-skiller gradvist elimineres.

Før i tiden blev formidlingsdimensionen sjældent tematiseret. Hvordan organisering af kundskabsetablering skulle foregå var et slags *fait accompli*. Det var et spørgsmål om metode og perspektiver, strategier,

som forskeren skulle vælge. Ikke et spørgsmål som skulle diskuteres med alle de andre involverede instanser, informanten og modtageren. Formidling var således et *fait accompli*, og spørgsmålet om *hvem*, som skulle have del i den nye viden, var også det. Kom spørgsmålet om hvem kundskaben skulle være relevant for på dagsorden, så udpegede man ofte enten «folk», «det store publikum» eller «brugeren» som modtager. I den kontekst blev ikke forskere betragtet om modtagere, som stillede krav til kundskabens relevans. Et eksempel på hvem som blev udpeget, når man skulle konkretisere hvem, som skulle være modtagere, var myndighederne og de skulle da have indflydelse på kundskabsetableringen. De skulle være med i udformningen af kundskabsprojekterne. De skulle være med til at bestemme hvilken viden, som skulle laves. Det var ofte underforstået, at når brugeren var med på udformningen af et projekt, så ville der ikke være noget *formidlingsproblem*. Myndighederne fik tilsendt kulturkundskaben i pakker, i rapporter og foredrag. Senere er jeg blevet fortalt om undersøgelser, som viste, at forskningsrapporter, som blev lavet på opdrag fra myndigheder, ikke blev brugt i det videre udviklingsarbejde. Hvad mentes da med relevans? Dette kan ses som et udtryk for en forskningspolitisk praksis og perspektivering for kundskabsudvikling, som lægger mere vægt på myndigheders (og eventuelt forskeres) *indflydelse på udformning af kulturkundskab* end på *opnåelsen og formidlingen af ny kundskab* (Bourdieu 1987, Bernstein 1996).

Jeg tror at vi som er kulturforskere bærer fag-kulturelle briller, som ser sådan ud, at vi i praksis er så orienteret mod vor egen deltagelse i kundskabsetableringen, at det spærrer for at opnå indsigt og for etablering af ny kundskab. Det er sandsynlig, at det er slik, når vi ser på vore budskaber som pakker, som kan sendes rundt, eller når vi er kritiske til publikums modtagelighed, deres kompetence (jfr. debatten mellem Dag Solstad og norske literaturelskere om det manglende niveau i norske dagsaviser 1997). Men TV kan jo hjælpe os med oplysningsarbejd; og så kan vi sørge for at finde nogen gode journalister! Jeg mener, at vi kulturforskere stadigvæk har problemer med problematiseringerne rundt hvorfor modtagerne ikke bruger kundskaberne, når de først får dem.

En anden side ved formidlingspolitikken, som sjældent blev drøftet før i tiden, var spørgsmålet om den rolle, man skulle give til de, som man lavede kundskab om; med andre ord spørgsmålet om *forholdet mellem*

forskerne, modtagerne og informanterne. Vi så ikke, eller vi glemte, at der var tre instanser, som var med til at lave kundskaben: forskeren, informanten og modtageren; og at de lavede den sammen.

Et spændende program for kulturstudier

Ikke rart at jeg blev glad, da jeg læste programnotatet for Programmet for kulturstudier som danner basis for denne startkonference. Dette skriftet viser, at der er mange, som føler det ubehag jeg snakker om! Her står det, at kulturforståelse, kulturkontakt, kulturdialog er centralt for arbejdet med kundskabsudvikling om kulturelle processer. I samarbejde mellem mange forskere er der udviklet et forskningsprogram, som tar op de kundskabspolitiske problemer, som mine praktiske erfaringer som formidlingsengageret antropolog har fortalt mig *må få større opmærksomhed*. Kulturprogrammet sætter disse vigtige spørgsmål i centrum. Her efterspørges eksperimentelle metoder for at overkomme «kulturterrorisme»-konsekvenser i den samfundspolitiske udvikling. Her efterspørges kritiske og problematiserende tilnærminger til etablerede forskningsstrategier, og en klarlæggelse af deres konsekvenser for samfundet. Her siges det, at man vil frem til indsigt i magt- og afmagtsimplikationerne, som ligger i kulturpolitikken og i forskningspraksiserne. Jeg må bare få citere fra programnotatet nogen i mine øjne meget vigtige spørgsmål, som ønskes rejst og besvaret, og som jeg i min beskedne fortælling om egen erfaring i bedste fald bare kan give nogen nyttige begrundelser for.

Programnotatet ber os om:

«at afdække konsekvenserne af forståelsen af kultur for fagene og samfundet»

«at identificere koblingen mellem kulturforståelse og samfundsforming»

«at udvikle mere kundskab om magten, som ligger i meningsproduktion» (dvs. forskning og kundskabsproduktion)

«at analysere hvorledes formidlingsaspektet har præget kulturpolitisk tænkning og hvilke praktiske konsekvenser dette har fået»

«at være mere systematisk i analysen af vellykket og mindre vellykket forskningsformidling»

«at der skal lægges mere vægt på at formidle forskningsresultater både til forskersamfundet og almenheden»

«at man skal lægge vægt på kulturdialog, og med det menes forståelse, udveksling af erfaring og gensidig læring mellem de kommuniserende parter»

«at formidling skal være et værktøj og en strategi i selve kundskabsproduktionen, noget som indebærer en refleksion over forholdet mellem forsker, almenheden og ulige brugergrupper gennem hele forskningsprocessen»

Vigtigheden i disse opdrag ønsker jeg nu at illustrere. Jeg er norsk socialantropolog, født i København. Jeg skal øse fra erfaringer med forskning, fagpolitik, formidling (undervisning, museudstillinger, film) fra Øst-Niger, fra Nord-Norge og Nord-Kamerun.

Et forsøg på af formulere en tese, som indrammer min akkumulerede erfaring som norsk universitetsantropolog i programnotatets erklærede perspektiv er: *«I vort arbejde med at bygge kundskaber om den tredje verden, eller verdens «periferier», så har vi som er kulturforskere ofte fulgt en strategi, som først og fremmest tjener indlemmelsen af os selv i den globale elite. Og vi er stort set flinke til at sikre, at vi forblir medlemmer af den samme elite. I øvrigt er eliterne fremdeles sjældent genstand for seriøs kulturforskning.»*

Min faglige livshistorie

Da jeg begyndte som antropologistudent i Oslo i 1965 så så de implicitte kulturforståelsesmodeller i daværende bistandspolitik og daværende nord-sør-forskning slik ud:

Bistand var pakker, som skulle sendes med kundskab og viden, med teknologi og penge, fra os og til «de andre». Folk i den tredje verden skulle have muligheder til at få det som os. Vi kan kalde modellen for hjælpesyndromet.

Den forskningsmodel og kundskabsudviklingsmodel, som lå indbygget i praksiser rundt min uddannelse til afrikanist, så sådan ud: Jeg fik stipendium fra NAVF til at rejse på feltarbejde og til at producere kundskab om Niger. Jeg fik *også* støtte til at lave udstilling om Niger på Ethnografisk museum i Oslo og på Nationalmuseet i København. Jeg fik desuden støtte fra NORADs informationsafdeling til at lave en oplysningsfilm, «Niger-Norge; kvinder, etnocentrisme og udvikling». Jeg fik støtte til at udvikle min og andre nordmænds kompetence på Afrika. Jeg er også utrolig taknemlig for at jeg fik anledning til at gå løs på disse udfordringer. Og ser fremdeles i dag disse opgaver som overordentlig vigtige.

I retrospekt kan man måske sige, at det, som gjorde dette muligt finansielt, var det nationalpolitiske «ønsket om at hjælpe», som er nævnt ovenfor. Jeg kunne deltage i Norges forvaltning af det moralske ansvar overfor den tredje verden. Men *jeg fik ikke støtte til at oversætte min bog til fransk (Bovin og Holtedahl 1975, Holtedahl 1973). Jeg fik ikke støtte til at rejse tilbage til Niger for at fortælle hvad jeg havde fundet ud af. Jeg søgte NORAD, NAVF, DANIDA, Det nordiske afrikainstitut. Jeg fik afslag fra alle. Jeg fik med andre ord ikke anledning til at fortsætte dialogen med folk i Niger. Til at få kritik og respons på mit arbejde om den. Til også at lære mig at fortælle dem historier.*

I 1990-erne har jeg høstet en erfaring som vidner om, at denne model fortsat lever - i Europa. I forbindelse med et kompetenceudviklings-projekt, som jeg er ansvarlig for, Ngaoundéré-Antropos-programmet⁵, har vi skrevet til ca. 70 nulevende europæiske kultur-forskere, som gennem årene har gjort feltarbejde og produceret kundskab om de tre nordligste provinser i Kamerun. Vi har bedt dem om at sende sine publikationer, bøger og artikler, til det purunge universitet i Ngaoundéré. Der findes ikke nogen boghandel; biblioteket er næsten tomt. Studenterne har ingen adgang til den omfattende faglitteratur om deres egen region. *Vi har til nu fået tre svar.* I Paris får jeg stadig bekræftet, at det ikke falder ind under franske forskeres ansvar at bidrage til, at deres arbejder blir tilgængelige for de befolkninger, som de har forsket blandt. Den franske stats kulturpolitik i sine tidligere kolonier går først og fremmest ud på at gøre Molière og Baudelaire tilgængelig for den første generation universitetsstuderende⁶.

Den store biennale Méga-Tchad-konference fandt sted i Orléans i Frankrig i oktober 1997. Her blev de kulturelle forhold i Tchad-regionen (Nord-

Nigeria, Øst-Niger, Nord-Kamerun, Vest-Tchad) diskuteret en hel uge af 70 europæiske og to, 2, afrikanske forskere. Siden der endnu ikke havde været arrangeret en eneste Méga-Tchad-konference i Afrika, søgte Anthropos-programmet i samarbejde med Universitetet i Ngaoundéré Méga-Tchad-programmets styre om at få være værter for konferencen. Afslaget var begrundet med, at Ngaoundéré lå i Adamaoua-provinsen, som var *nabo-provins* og ikke en *del af* det kulturområde, som Méga-Tchad-konferencerne koncentrerer sig om. Adamaoua-provinsen var for fjern, men det var ikke franske byer.

Norsk bistand og norsk antropologi

I 1960- og 1970-erne blev norsk bistandspolitik vurderet i kritisk lys af norsk antropologi. Arne Martin Klausen (Klausen 1969) var pioner og skrev om norske prosjekter i Kerala, og andre forskere fulgte op. I det norske fagmiljø oplevede jeg, at der udvikledes et skille, som efter en tid syntes at tage form af et hierarki, i de miljøer, som forskede i den tredje verden.

1. På den ene side var der de forskere, bistandsforskerne, som var interesseret og engageret i norsk bistand, de var problemorienterede.

2. På den anden side var der de forskere, som var mere optaget af grundforskningen, som lagde stor vægt på at lære de lokale kulturelle koder i den tredje verdens samfund meget godt at kende.

De første, bistandsforskerne, byggede kundskaber, som skulle være anvendelige for befolkningen i den tredje verden og for de norske brugere så hurtigt som muligt; de andre, grundforskerne, så på sin forsknings- og formidlingsstrategi, som mere anvendelig end bistandsforskerens, om end på lidt længere sigt. Som student oplevede jeg de faglige debatter om kvalitet i forskningen, ikke bare som spændende og lærerige. Jeg oplevede også, at legitimationsdebatten rent konkret fik sit udtryk i en kamp om rang; og at kampen faktisk resulterede i udformningen af et hierarki. Grundforskningen havde højest prestige. Jeg kan her henviser til det, som siges i programnotatet om «koblingen mellem kulturforståelse og samfundsformning» og til «ønsket om at få mere kundskab om magten som ligger i meningsproduktion /kundskabsproduktion».

Grundforskeren og udviklingsforskeren

Jeg vil gerne se lidt nærmere på de to modeller for kundskabsetablering og -formidling, som indtil nylig blev fremstillet som grundlæggende forskellige og som besiddende forskellige *kvaliteter* - både i streng videnskabelig forstand og i forhold til deres reelle relevans for folk i den tredje verden. *Specielt vil jeg spørge hvilke konkrete konsekvenser anvendelsen af de to strategier/modeller havde?*

Det følgende er en enkel model over de instanser, som er involveret i kundskabsetablerings- og formidlingsprocesser. Vi har altid at gøre med tre instanser, jfr fig. 1.

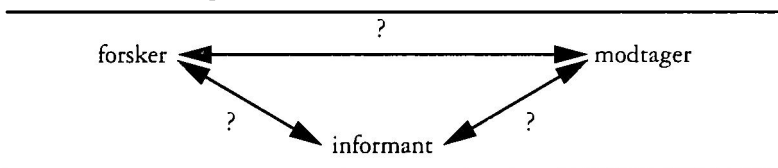

fig. 1. De tre kommuniserende parter i kundskabsproduktion om samfund og kultur.

Vi må se på de kvaliteter som ligger i relationerne mellem de tre instanser. Vi vil altid finde såvel kulturelle kontraster som forskellige interesser i relationerne mellem forsker, informant og modtager. Jeg mener, at grundforskeren i sin konkrete praksis ikke så ofte tager ud det potentiale med hensyn til anvendelse, som der så ofte blir henvist til⁸. Samtidig forstår jeg godt den kritiske grundforskers skepsis til udviklingsforskerens praksis, som står i fare for at blive for styrt af norske opdragsgiveres roblemstillinger. Jeg ønsker altså at rette opmærksomheden mod den forbindelse, der er mellem den kundskab som etableres og de mennesker den omhandler, se fig. 2.

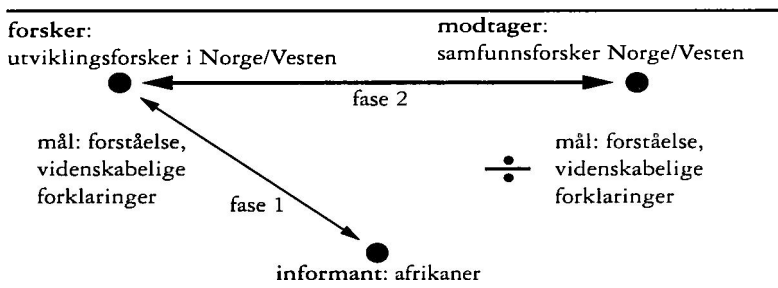

fig. 2. Grundforskerens vægtlægning af kommunikation ved kundskabsetablering.

I denne praksis lægger forskeren vægt på at tilegne sig indsigt i informantens koder og kultur gennem langt feltarbejde, *fase 1*; derefter rejser forskeren hjem for i *hjemmemiljøet* at udvikle kundskab i kontakt/samarbejde med kolleger; kollegerne er således i realiteten *modtagere af* (og i realiteten også *deltagere i udformningen af*) kundskaben, *fase 2*. Som sagt var der ingen penge til at rejse tilbage til landsbyen for at berette om den etablerede kundskab. Der er en fortsat fare for, for at sige det lidt frækt, at den potentielle relevans for informanterne *fortsætter at være potentiel*. I modsætning til dette inviterer programnotatet os nu til at: «Gå i gang med en nærmere analyse af hvorledes formidlingsaspektet har præget kulturpolitisk tænkning og hvilke *praktiske konsekvenser* dette har fået!»

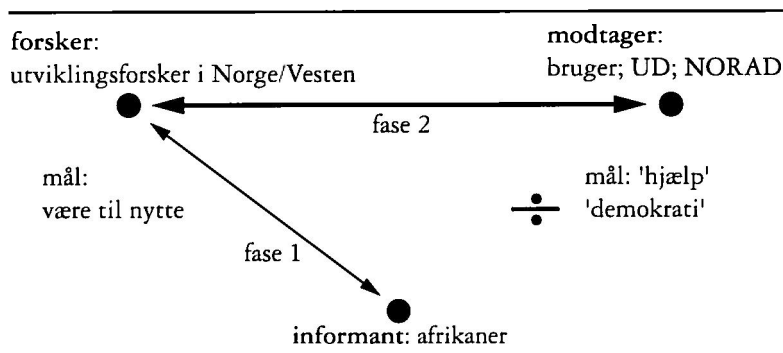

fig. 3. Udviklingsforskerens vægtlægning af kommunikation ved kundskabsetablering.

Udviklingsforskeren rejser også ud for at lære folks kultur at kende, *fase 1*. Men når han/hun kommer hjem, så sker bearbejdelsen af det som er lært i den tredje verden *også* i samarbejde med opdragsgiverne, som gerne vil hjælpe med pakker, *fase 2*. Dette betyder ikke, at udviklingsforskeren ikke i realiteten lige så godt som grundforskeren har lært sig de lokale koder og er analytisk i stand til at tage hensyn til dem, for at sige det på antropologisk. Pointen her er, at vise, at dialogen med opdragsgiverne *også* præger de spørgsmål og svar forskeren stiller til det han har lært ude i verden. Faren for at udviklingsforskeren blev *for* optaget af informanternes behov, slik de blev opfattet/defineret af norske opdragsgivere, kunne i grundforskernes øjne synes overhængende. Kundskaben, som blev etableret på sådanne præmisser, stod i fare for at blive overfladisk set i forhold til det grundforskningen kunne byde på (Waage 1996).⁹

Udviklingsforskeren kunne heller ikke rejse tilbage og diskutere relevansen med informanterne efter at forskningsrapporten var leveret! Dette skyldtes organisatoriske (læs kulturelle) forhold. Det var oftest ikke muligt finansielt; de betingelser, som forskernes jobudformninger indebar, for eksempel med henblik på *tid, og dermed penge*, favoriserede heller ikke sådanne rejser tilbage til bushen. Dette har både kulturelle og politiske årsager og implikationer.

I *begge* modeller, fig. 2 og fig. 3, forholdt det sig nemlig således, at informanten *ikke kommer ind i dialog igen med forskeren efter at første fase gennemført*. Formidlingen er heller ikke her rettet mod de, som kundskaben drejer sig om. Den er rettet mod forskellige modtagere: brugere, kolleger, eller det store norske publikum. Når vore informanter i den tredje verden, ikke får del i den kundskab, som etableres om dem, og om deres forhold til verden, så blir de efternølere. I politisk forstand: De deltager ikke i kompetence-udviklingen; og de får derfor ikke indflydelse heller på de forskellige projekter, som berører deres samfund. De blir ikke medlemmer af den globale elite (Barth 1992, Bourdieu 1976, 1987). Forskernes, udviklings- og grundforskere, position som *eksperter* konsolideres og vedligeholdes i disse processer.

De fagpolitiske udfordringer blev glemt i kølvandet af den postmoderne kritik

Rent teoretisk er disse modeller og den kundskabsetablering de beforder i kulturfagene i de senere år blevet analyseret og dissekeret gennem de postmoderne debatter (Marcus & Fisher, Clifford, Rabinow, Stoller, Strathern, MacDougall). Nødvendigheden af refleksivitet, af dialog mellem forskere og 'folk' i kundskabsetablering i den moderne, globaliserede verden er demonstreret i mange tekster de senere år. *Men man synes endnu ikke, i mange miljøer, at have taget fat på spørgsmålet om hvilke organisatoriske og øvrige strategiske initiativ, som må tages, for konkret at ændre på den eksisterende kobling mellem kulturforståelse og samfundsforming*. Man diskuterer ikke konkret hvordan man skal bygge en ny «forståelsesform», som forhindrer marginalisering af kategorier af folk og kundskabsformer, som vi egentlig mener det er vigtigt at bygge videre på. Man diskuterer fremdeles ikke hvordan relationerne er mellem

'forskeren', 'modtageren' og 'informanten'; hvem modtageren er, og hvem den forskningsbaserede kundskab egentlig er stilet til, og om den når frem.

For mig gennemsyres det programnotat, som danner udgangspunkt for denne konference, af vilje til at konfrontere netop disse udfordringer, som de gamle modellers eventuelle sejlivethed byder på for os. Når jeg snakker om sejlivethed, tænker jeg for eksempel på, at organiseringen af forskning, af undervisning, af bistand (eller af regional udviklingsvirksomhed), af offentlige finansieringsformer, af oplysningsarbejde, af brug af medierne i forhold til fagene, fremdeles hviler på disse gamle modeller; at der fremdeles ikke er *penge* til at kommunisere med 'informanterne', *tid* til at møde dem slik, at man konkret kan få indtryk af hvilken mening ens kundskabetablering har for dem, *om den har mening*. At dette er nødvendig, er der altså mange som mener; for de kulturelle forskelle er store og fordelt på komplicerede måder i samfundsnetværkene. Det kræver meget arbejde at etablere et minimum af fælles forståelsesrammer mellem kontinenter. Det er jo det det handler om.

Jeg mener, at man endnu ikke forsøger at se på hvilke organisatoriske og model-mæssige ændringer, som burde følge af den postmoderne kritik, for eksempel inden for kulturfagene på universiteterne. Man diskuterer ikke hvilke nye strategier, man må vælge, i forhold til disponering af *tid, penge og kræfter*, såvel læreres som studenters. Med andre ord, man overvejer ikke de karrieremæssige konsekvenser. Dette diskuteres heller ikke med myndighederne eller med de andre opdragsgivere. Der tages ikke højde for dette i forskningsrådenes forhandlinger med de finansierende ministerier. Findes der en politisk vilje til at betale regningen for at flere skal få tilhøre eliten? Det koster at få forskere fra nord til syd, og fra syd til nord. Dialog koster penge.

De *kulturelle forskelligheder*, som i mine overforenklede modeller ovenfor først og fremmest lå imellem 'forskerne' og 'modtagerne' på den ene side, og 'informanterne' på den anden, manifesterer sig idag på adskillig mange flere kanter i vor trekant. Dette gælder uanset om vi fortsat holder os til nord-syd-kontrasten eller til bitte lille men udstrakte Norge.

Når formidlingen og samarbejdet blir værktøj i kundskabsetableringen

Universitetet i Tromsø blev etableret som et værktøj for regional udvikling. Mine år som forsker og lærer i det prosjekt, som gikk ud på at bygge en akademisk institution, som skulle være lokalt forankret, har givet mig erfaringer, som overhovedet ikke kan fanges op af modellerne ovenfor. Da jeg forskede i Nord-Norge, var relationerne mellem forsker, informant og modtager helt anderledes organiseret. Og jeg fik nogen nye perspektiver på min kulturfaglige virksomhed.

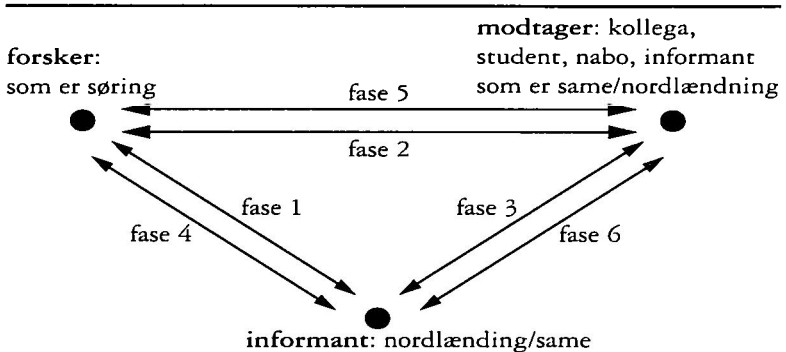

fig 4. Grundforsker eller udviklingsforsker/anvendt forsker i Tromsø?

I forskningspraksisen, som mit forskerliv i Nord-Norge bød på, fremstod det ellers så grundlæggende skille mellem udviklingsforsker/anvendt forsker og grundforsker som eksotisk, om ikke absurd. Begreberne viste sig at være så kontekstbundne, at de mistede sin mening. Tidligere idéer om relevans og nytte, om grundighed og overfladiskhed blev kraftigt revideret og nuanceret i Tromsø. Den kulturforståelse, som blev skabt i denne nye faglige kontekst, blev præget af, at de forskellige forskerteam var tværfaglig sammensat; af at informanterne i stor grad befandt sig ret uden for stuedøren. Koblingen mellem fagmiljøet og de kulturelle processer, som det rettede sin opmærksomhed mod, blev derfor også anderledes.

Som københavner i Tromsø lå den kulturelle forskellighed nu i lige så stor grad i min relation til kolleger og andre modtagere som i min relation til informanterne. Pludselig befandt jeg mig imidlertid i den situation jeg længe havde drømt om, når det galdt Afrika og Niger; men som det

politisk, økonomisk og organisatorisk havde vist sig at være umulig at opnå: Jeg kunne få lov til at fortælle mine historier og få reaktioner tilbage; jeg kunne indgå i dialog, ikke bare med fylkes- og kommunalpolitikere og andre modtagere, det store publikum, kolleger, men sandelig også med mine informanter. For mig og mine kolleger sørfra gjorde den kulturelle kontrast sig først og fremmest gældende i forholdet til nordlændingene, finnmarkingene og samerne. De var samtidig både vore informanter, forskerkolleger og vore studenter.

På første bæk i auditoriet sad unge studenter fra Ersfjordbotn og Kaldfjord på Kvaløya, hvor jeg i mange år boede med min familie og arbejdede med kulturforskning. De var børn og børnebørn af mine informanter, og de var mine naboer. Det var de, som lyttede, når jeg skulle fortælle og forklare hvad jeg havde fundet ud af om det nordnorske samfund (Holtedahl 1986). Undervisningen blev ikke bare formidling af antropologi til studenter, men også forskningsformidling til informanter. Samiske kolleger definerede sig som modtagere af min forskning. De så sig mere som *interessenter i kundskaben* end kolleger og medstudenter gjorde i forhold til min formidling om min forskning i Afrika. De var fremmede modtagere, de var kulturforskere, de var brugere, i en og samme person. Forskningsprocessen blev således helt anderledes end den jeg havde erfaret i min Niger-forskning. Først og fremmest fik jeg løbende korrektioner af studenter og andre på alle mine opdagelser. Som forsker blev jeg af den grund hele tiden tvunget til at skærpe mig med henblik på min egen læring om lokalkulturen; den har faktisk aldrig taget slut! 'Dramatisering' kaldes denne form for tilbagemelding fra informanterne (studenterne, kollegerne, naboerne) og som ses som et vigtigt metodisk greb (Spradley & McCurdy 1972, Barth 1981). Jeg blev hele tiden mindet om det jeg endnu ikke havde forstået eller lært; hvilke kulturelle symboler og tegn *jeg gennem min optræden overfor mine studenter (eller kolleger) afslørede, at jeg ikke havde tilegnet mig.*

Dette var en drømmesituation for en forsker. Den udfordring, som ligger i at man altid blir korrigeret, altid må forsvare de kulturforståelser man er i besiddelse af, er jo gefundenes Fressen for en antropolog. Men; den var også meget smertefuld. Alle hverdagslige faglige aktiviteter kunne og skulle granskes i magtpolitisk perspektiv. Vi var alle *både* involveret i daglig faglig virksomhed og i vigtige regionalpolitiske processer.

I 1971 var det ikke populært i de intellektuelle samiske miljøer at være socialantropolog. Det var heller ikke populært at være optaget af kvinders stilling og forhold til mænd, når man arbejdede blandt læstadianere; eller at skrive om det religiøse Norge og missionsforeninger i radikale samfunds- og kulturforsknings-miljøer. Det gik ikke an at opretholde den idé, som den gamle fagforståelse delvis havde muliggjort, at man kunne tage pause fra politikken, de løbende begivenheder uden for universitetet, for at koncentrere sig om kundskabetablering, forskning. Forskning blev uadskillelig fra politik. Ord som 'grundforskning' og 'anvendt forskning' havde overhovedet ikke nogen mening; for jo mere man var engageret i forhold til landsdelens befolkning, *praktisk og konkret*, jo mere subtil blev ens forståelse - på grund af korrektiverne. Ideelt set var det bare *arbejdsvilkårene, som afgjorde om den subtile forståelse som diskussionerne (læs dialogen) gav adgang til, kunne få den tid den trængte for at blive formet til dybere indsigt.*

Når man snakkede med studenterne og kollegerne bar det ofte præg af, at man som forsker og lærer fik opdrag fra 'lokale brugere'. Debatter om fagplaner i antropologi var helt klart etnopolitiske. Skillelinjerne mellem lærer og student, mellem undervisning og forskning, mellem forsker og bruger; mellem forsker og folk; mellem universitet og bureaukrati; mellem det lokale og det nationale; *alle omfattede kulturelle kontraster*; de måtte alle dekodes; kontinuerlig dialog var nødvendig for at bygge kundskab - og for at formidle kundskab.¹⁰

De roller, som forskningsaktørene fik uddelt i følge den gamle model, det gamle scenario, på den etablerede kulturforskningsscene, måtte kastes i papirkurven. Et helt nyt scenario begrundede at man uddelte stadig *nye roller* til de *samme spillere* fra det ene akt til det andet. En kundskabsproducent er en 'forsker', en 'informant' og en 'modtager'. Den underforståede, trinvis udvikling af kundskabetableringen, som lå i de gamle modeller blev misvisende: 'Forskeren' skiftede mellem at være 'informant', 'modtager' og 'forsker'; 'informanten' skiftede mellem at formidle til 'forskeren' og 'modtager' viden. 'Modtageren' var 'informant' osv. osv.

Jeg boede i Ersfjordbotn i 13 år. Så jeg behøvede ikke søge om penge for at rejse tilbage til mine informanter; de var overalt; om jeg var i «det

antropologiske hjørne»; om jeg var træt eller oplagt: De var der *bele tiden*. Den kundskab, som etableres i en sådan situation, får *nødvendigvis* karakter af at være *foreløbig*. Al kulturkundskab er foreløbig. Det nye var at det foreløbige og provisoriske blev så *synlig*. Da min bog om missions-foreningerne gik i trykken, oplevdes det som et stadium i en debat. Under optagelserne til filmen, som blev lavet om missionsforeningerne bagefter, fik nogen af mine informanter (fremtidige studenter, naboer) anledning til at formidle til mig hvor uvillige de var til at lade mig filme visse andre personer; de var nemlig på vagt overfor de budskaber, som de mente jeg ville formulere om dem for den norske offentlighed. «Du får ikke lov til at filme Ivan; *vi ved hvorfor han lever sådan*. Men hvis folk sørpå får se hans hytte og hans fjøs, så fortsætter de at stemple os nordpå.» De vidste godt hvordan «folk sørpå tænker om folk nordpå», så de skulle nok fortælle hvad jeg skulle få filme.

Kundskabsetableringen, som jeg deltog i, fik form af en evig runddans (Wadel 1991). Den bestod af *et samarbejde om en fortløbende formidling mellem mig og folk*. For at sige det med en spidsformulering: *Formidlingsarbejdet blev grundstammen i forskningsprocessen, blev forudsætningen for kundskabsetableringen*.

Det er vigtigt for mig at tilføje, at jeg havde en reel følelse af, at det ikke bare var min egen kompetence, som blev hævet undervejs; jeg havde følelsen af at være med på at hæve kompetencen i en hel region.¹¹

Lidt om sultaner og missionskællinger, eliter og folk, moro og alvor

Det blev en naturlig konsekvens af vore erfaringer som samfunds- og kulturforskere i Tromsø, at vi ofte inviterede vore informanter, det være sig missionsfolk, bureaukrater, bedstemødre, kort og godt folk, til at komme på vore seminarer på instituttet. Her blev der diskuteret alt fra ressursdrøjingsstrategier til trygdemisbrug. Denne praksis er det vanskeligere at få til i nord-syd-forholdet. Dette kom specielt til syne, da vi forsøgte at invitere en afrikansk sultan til Tromsø. For da vi inviterede ham for nogle få år siden, var vi mange ved de fire norske universiteter, som brugte megen tid og kræfter på at skaffe penge. Vi ønskede at kunne betale rejsen for ham og hans følge til Norge.

Sultan Issa Maigari havde i mange år været en central person i min og mange yngre norske forskeres forskning i Kamerun. Han havde skaffet os adgang til felten. Dette var ikke nogen selvfølge under de herskende politiske forhold i Kamerun. Jeg havde også fået et nært forhold til ham gennem at lave en dokumentarfilm for det store publikum om hans politiske dilemmaer (Holtedahl 96). Han havde været en central støttefigur i udviklingen af Antropos-projektet. Han havde taget imod 20-30 hovedfagsstudenter på ekskursion. Nogen kolleger fra andre universitetsinstitutter i Norge skrev imidlertid til mig, at de ikke kunne hjælpe med at samle ind penge, og at jeg burde skille klarere mellem 'turisme' og 'forskning'! Der dukkede de gamle faglige forståelser op igen. Dette var i 1995.

Jeg nævner dette som eksempel på de gamle forståelsesformers sejlivethed; samtidig kan det stå som et forslag til *begrundelse* for mange af de opdrag, som uddelegeres i kulturprogramnotatet: «udvikle indsigt i barrierer for kommunikation og forskningsformidling», «styrke kommunikationen mellem forskerne og de institutioner, organisationer og milieu, som er centrale i kulturudviklingen. Det vil måske give de forskellige brugergrupper kendskab til forskningen, og også gøre det muligt for disse grupper at bruge denne forskning.»

Jeg mener, at afvisningen af sultanbesøget som 'turist-aktivitet' kan ses som en principiel afvisning af legitimiteten i at invitere en informant ind på videnskabens scene; og at man gennem dette netop *vedligeholder* «stængsler for bedre kommunikationsformer», som i næste omgang hæmmer en spændende kundskabsudvikling af den type, som nævnes i programnotatet.

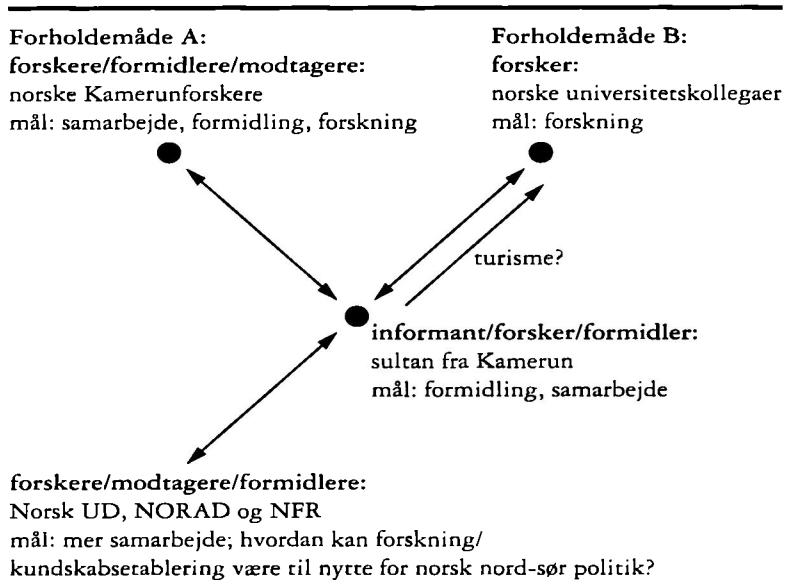

Fig. 5. Sultanen på besøg i Norges Forskningsråd: To ulige forholdemåder til informanter: A og B.

Heldigvis fik vi støtte fra Norges forskningsråd¹². Og jeg tror, at sultanens besøg i Forskningsrådet til fulde vidnede om de kundskabs-etableringspotensialer, som ligger i et direkte møde mellem forskermiljø, brugere og informanter. Han, som aldrig havde gået på skole, var for første gang i sit liv på rejsefod i Europa. Han havde vigtige ting at fortælle forskningsmiljøet om hvordan han så på forskningens rolle. Han var ikke bare interesseret i at tage vare på et gammelt og skrøbeligt sultanats ære og værdighed; men også i at skabe trygge forhold for folkene i sin provins. Til repræsentanterne fra UD, som var til stede, måtte han bare fortælle hvilket chok det var, da det gik op for ham, at der bare var tre kamerunesere i hele Norge. Han er vokst op med den norske mission som nabo og sagde, at: «Jeg tror ikke at der i min levetid på noget tidspunkt har været mindre en 200 nordmænd i min provins.»

Nogen afsluttende opfordringer

«We must examine our own analytical categories both as lenses and as blinders, and as the links between the history of our discipline (in all senses of the word) and the history of our societies' disciplining of other parts of the world.» Siger Brown (Brown 1994). Jeg har forsøgt at se på egne erfaringer i lys af et sådant perspektiv. Det er også det perspektiv, som ligger under opfordringerne til forskning, som efterspørges i programnotatet.

Jeg har indledningsvis lanceret nogle påstande: at det kræver lige så megen tid og kræfter at lykkes i formidling af kundskab som det kræver at etablere kundskab. I hvert fald hvis man ikke ser de to ting i sammenhæng: ser formidling som et led i kundskabetablering. Jeg har påstuleret, at etablerede fagforståelser, har været 'blinders' og 'lenses' af en sådan type, at til trods for velmente hensigter fra såvel forskere som financører, så har artikulationen mellem forskningen og samfundet bidraget til at skærpe ulighederne, til at sikre forskerne en plads i den globale elite. Informanterne er marginaliseret; deres kundskabsformer ligeså.

Mine eksempler har været anekdotiske og eklektiske. Men de reelle forskelle i mulighederne for nordmænds adgang til Kamerun og i kameruneseres mulighed for adgang til Norge får så langt stå som en metafor, som vi kan 'tænke med' (Lakoff og Johnson 1980), når det gælder påstanden om de globale (og regionale) magtimplikationer af specifikke kulturforståelser, forskningspolitikker og finansieringsprioriteter.

Når det gælder dette med den tid det tar at formidle, så håber jeg, at jeg også har lykkedes gennem de glimt af mine erfaringer, som jeg har givet, at formidle, at fagforståelser let placerer formidling som *andres ansvar*; og for at lave kvalitativt bedre kulturforskning må vi se på vor egen forskningsproces som en kontinuerlig formidlingsproces. Kundskabetablering må ses som en proces; kundskaben *skabes og ændres* gennem formidling. Jeg håber at have vist, at kundskabers cirkulationspotentiale, at formidling, forudsætter kendskab til modtageres koder og deres kulturelle og sociale kontekster; forudsætter studier af vellykkede såvel som mislykkede formidlingsforsøg. Mestrer vi ikke tilbagemeldinger til

vore informanter, så er det bare illusioner, om vi tror, at vi har lykkedes i formidlinger til det store publikum. Det store publikum består af tusind små informanter.

TV-dokumentaren om missionskællinger i Ersfjorden glædede mangen missionskælling i det ganske land. Det vidnede de mange breve jeg fik om. Men fra kolleger sørpå hørte jeg, at jeg jo havde hængt ud de stakkels folk nordfra! Kundskab handler om personer og relationer. Der er ikke et eneste bittelille stykke kundskab, som ikke i kommunikativ forstand har en person som sidder fast i hver ende. Dette er mer synlig, når vi bruger billeder end tekst. Men det er min påstand, at forholdet er det samme, når det gælder tekst.¹³

Siden vi som forskere ikke kan hjernevaske vores potentielle tilhørere; så gør vi klogest i at bruge megen tid på at forstå hvad det er vi gør, når vi *etablerer kundskab*; klogest i at være beskedne; at erkende at vi kontinuerlig deltager i en dialog; med andre ord, at vi etablerer kundskab i samarbejde med andre; og at det samarbejde gir kvalitetssikring. Samarbejde og samvær, er tid; tid er penge; men det er bedre at investere i samordning af forståelsesformer og klargøring af uenigheder end i reproduktioner af misforståelser; i samordning af kompetence-udvikling i Nord og Sør end i reproduktion, kloning af en vestlig elite.

Noter

¹ Dette foredrag bygger i stor grad på et indlæg, som blev udarbejdet af Trond Waage og mig selv i forbindelse med et seminar, «Kunnskapsutvikling om den tredje verden - samarbeide og formidling som strategi», arrangeret af Miljø og Utvikling, NFR, 1996 (Waage og Holtedahl 1998).

² Tak til Trond Waage og Marianne Gullestad for kommentarer til foredraget.

³ Universitet, forskningsråd, bevillingsstrukturer, karrierestrukturer, osv.

⁴ Tordis Borchgrevink og Reidar Grønhaug drøfter de politiske og moralske implikationer af antropologers formidlingsvirksomhed i flerkulturelle samfund i to numre af Norsk Antropologisk tidsskrift 1997 (Borchgrevink 1997, Grønhaug 1997).

⁵ Et universitetssamarbejdsprosjekt mellem Tromsø og Ngaoundéré i Kamerun, som

gennem samarbejde og formidling skal udvikle kundskaber og kompetence i Nord-Kamerun. Det er finansieret af Nasjonalt utvalg for utviklingsrelatert forskning og undervisning, NUFU, under Det norske universitetsråd.

⁶ Keit Hart har i en artikel om socialantropologien i Vest-Afrika blandt andet vist til den manglende formidling, fra vestlige antropologer til de lokalbefolkninger de har studeret som forklaring på, at der omtrent ikke findes socialantropologiske institutter ved nogen vest-afrikanske universiteter (Hart 1985).

⁷ I en årrække har kolleger citeret frit fra Fredrik Barths foredrag i forbindelse med åbningen af Senter for utviklingsstudier ved Universitetet i Bergen: «Forskjellen på anvendt forskning og grunnforskning er at grunnforskningen er mest anvendelig».

⁸ Jeg tillader mig her at afgrænse spørgsmålet om anvendelse til at gælde informantbefolkningen. Det er klart at anvendelse af forskning også i høj grad finder sted gennem videnskabelig publicering, undervisning på universitetet eller som jeg selv har prøvet mig på, folkeoplysning.

⁹ I bogen om missionsforeningerne i Ersfjordbotn i Nord-Norge (1986) og i en artikel om Lamido Issa Maigari (1996) giver jeg mange eksempler på hvordan min forsknings- og opdagelsesproces bliver påvirket af de mennesker, som jeg tænker at formidle til, lokalbefolkningen, kollegerne, den offentlige forvaltning, hele Norge eller hele verden. Det vil sige, at den kulturkundskab, som jeg deltager i etableringen af, varierer i takt med det publikum, som jeg har in mente.

¹⁰ Jeg viser her til nogen konkrete debatter om kundskabsproduktion, fag og politik, som springer ud af erfaringer i Tromsø (Fossbak og Stordahl 1989, Stordahl 1994, Thuen 1989).

¹¹ Naturligvis kan man problematisere konsekvenserne af det jeg her kalder kompetencehævning. I min bog (Holtedahl 1986) har jeg drøftet spørgsmålet om forskeren som ændringsagent på godt og ondt. Pointen er at sociale og kulturelle transformationer kan være mere eller mindre fremmedgørende.

¹² I de senere år har Norges forskningsråd udlyst midler til forskere fra den tredje verden, som samarbejder med norske forskere og Udenrigsdepartementet har i samarbejde med Det norske universitetsråd etableret en ny bistandspolitisk linje: Oprettelsen af Nasjonalt utvalg for utviklingsrelatert forskning og utdanning, NUFU, indebærer en konkret vægtlægning af kompetencehævning i periferier gennem *samarbejde* og ikke gennem gaver, overføring af kompetence.

¹³ Se også kapitel 4, «The Divorce of Knowledge from the Knower» (Bernstein 1996).

Litteratur

- Inger Altern & Lisbet Holtedahl, 1996, «Kunnskap om oss og andre»,
Inger Altern & Lisbet Holtedahl, 1996, "Kunnskap om oss og andre",
Norsk antropologisk tidsskrift, nr 1, Oslo.
- Fredrik Barth, 1992, "Objectives and Modalities in South-North
University Cooperation" i *Forum for Development Studies*, no 1, Oslo.
- Fredrik Barth, 1981, *Process and Form in Social Life*. Routledge & Keagan
Paul, London.
- Basil Bernstein, 1996, *Pedagogy, symbolic Control and Identity; Theory,
Research, Critique*, Taylor & Francis Culture & Society; Critical Perspectives
on Literacy and Education Series, (eds.) Parlo Singh & Allan Luke, Exeter.
- Tordis Borchgrevink, 1997, "Et ubehag i antropologien", *Norsk
Antropologisk Tidsskrift*, 1.
- Pierre Bourdieu, 1964, "Les musées et leurs publics", *l'Expansion de la
recherche scientifique*,. Décembre, 21.
- Pierre Bourdieu, 1966, *L'Amour de l'art, les musées d'art et leur public*.
Éd. de Minuit, Paris.
- Pierre Bourdieu, 1975, "La spécificité du champ scientifique et les
conditions sociales du progrès de la raison", *Sociologie et sociétés* (Montréal),
7, no. 1 (May)
- Pierre Bourdieu, 1976, "Les conditions sociales de la production
sociologique: sociologie coloniale et décolonisation de la sociologie", i *Le
mal de voir*, UGE, collection 10/18.
- Pierre Bourdieu, 1979, *La Distinction. Critique sociale du jugement*, Edition
de Minuit, Paris.
- Pierre Bourdieu, 1987, *Choses dites*, Éd. de Minuit, Paris.
- Terje Brantenberg, 1987, *Filming Culture*. Introduksjon til Antropologisk
filmforenings filmkonferanse, 1987, Uitø.
- Terje Brantenberg, 1987, "Visuell antropologi i Tromsø", i *Norsk
Antropologisk Tidsskrift*, nr 4., Oslo.
- Terje Brantenberg og Lisbet Holtedahl, 1995, "Kunnskapsutvikling om
den tredje og fjerde verden: samarbejde og formidling som strategi."
Program for utvikling af filmkompetence ved Universitetet i Tromsø,
Tromsø.
- Brown, 1994, "Anthropologists, comparison, the West, and the individual
- comment", *Man*, vol 29, no 4. London.

- Mette Bovin & Lisbet Holtedahl, 1975, *Frie piger i Mangaland*, Gyldendal, København.
- Danielsen, K. & Holtedahl, L., 1983 *Film og kvalitativ metode*, Uitø.
- Clifford & G. Marcus, 1988, *Writing Culture; The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley: University of California Press.
- Harald Eidheim, 1991, "Om å lage og se antropologisk film. Noen skrivebordsbetragtninger," i: *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, nr 1, 1991.
- Harald Eidheim, 1997, "Etnisk bevidstgøring og selvorganisering i Sàpmi." Formidlingsprosjekt, NFR, Kulturprogrammet.
- Emile Durkheim, 1938, *l'Evolutionton pedagogique en France*. Alcan, Paris.
- Fossbak, Beate og Vigdis Stordahl, 1989, "Om Tromsø-antropologenes postkulturelle krise." (Samene er forsvunnet. Hva gjør vi nå?) *Antropolognytt*, nr 4.
- Michel Foucault, 1980, "Truth and Power" i *Power/Knowledge*. New York.
- Reidar Grønhaug, 1997, "Rettsstaten, det flerkulturelle og antropologien", i *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, 3-4.
- Marianne Gullestad, 1996, *Imagined Cildhoods: Self and Society in Autobiographical Accounts*, Oslo University Press, Oslo.
- Keit Hart, 1985, "The Social Anthropology of West Africa", i *Annual Review of Anthropology*, no 14, Palo Alto, California
- Lisbet Holtedahl, 1971, *Mainé Soroa, en landsby i Niger*. Universitets Etnografiske Museum, Oslo, Nationalmuseet i København og Tromsø Museum.
- Lisbet Holtedahl, 1973 a, "Socialantropologi og Musésamlinger", *OTTAR*, nr 77-78, Tromsø.
- Lisbet Holtedahl, 1973 b, "Mainé Soroa; social organisation i en poly-etnisk landsby, Østniger", magistergrad, Uitø.
- Lisbet Holtedahl, 1975, *Niger-Norge; kvinder, etnocentrisme og utvikling*. Film, 16mm, 45 min. Statens filmsentral, Oslo.
- Lisbet Holtedahl, 1986, *Hva mutter gjør er alltid viktig, Om å være kvinne og mann i en nordnorsk fiskerbygd i 1970-årene*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Lisbet Holtedahl & Knut Erik Jensen, 1987, *Få er som far—Ingen som ho mor*, Dokumentar, 80 minutter, NRK.
- Lisbet Holtedahl, 1995, "Communication Problems in Social Reseearch", i: *The Nordic Eye*, Intervention Press, Århus.

- Lisbet Holtedahl, 1996, "Historierne om Lamido Issa Maigari", *NAF*, nr 1, 1996.
- Jon Jerstad & Lisbet Holtedahl, 1992, *Afrikas sidste sultan?* Dokumentar, 16mm. 60 min, BBC, DR, NRK, UD.
- Arne Martin Klausen, 1969, *Kerala Fishermen*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Arne Martin Klausen, 1970, *Kultur, variasjon og sammenheng*, Gyldendal, Oslo
- Arne Martin Klausen, 1981, *Antropologiens historie*, Gyldendal, Oslo
- Arne Martin Klausen, 1986, *Med Dagbladet til tabloid: en studie i dilemmaet "børs og katedral"*, Gyldendal, Oslo
- George Lakoff and Mark Johnson, 1980, *Metaphors we live by*, University of Chicago Press, Chicago.
- David MacDougall, 1978, "Ethnographic film; Failure and Promise" i *Annual Review of Anthropology*, no 7, Palo Alto, California.
- David MacDougall, 1994, "Whose story is that?" i Taylor, L (ed.) *Visualising Theory. Selected Essays From V.A.R. 1990-1994*, Routledge, London.
- Marcus & M. Fisher, 1986, *Anthropology as Cultural Critique*, University of Chicago Press, Chicago.
- Paul Rabinow, 1985, "Discourse and Power: On the limits of ethnographic texts, *Dialectical Anthropology*, 10:1-13.
- Paul Rabinow, 1986, "Representations are Social Facts: Modernity and Post-Modernity in Anthropology" i: Clifford and Marcus (eds.): *Writing Culture*. California Press.
- Spradley & MacCurdy, 1972, *The Cultural Experience*, Waveland Press, Illinois.
- Paul Stoller, 1995, *Embodying Colonial Memories. Spirit Possession, Power and the Hanka in West Africa*, Routledge, New York & London
- Vigdis Stordahl, 1994, "Den fjerde verden og antropologien", forelæsning ved dr. philos.-graden i Tromsø.
- Marylin Strathern, 1987, "The limits of Auto-Anthropology", in Jackson A. (ed.) *Anthropology at Home*. ASA Monographs 25. London.
- Trond Thuen, 1989, "Samiske studier" og antropologi - The never ending story, *Antropolognytt*, nr 3.
- Trond Waage og Lisbet Holtedahl, 1995, *Kunnskapsutvikling om den tredje verden - samarbejde og formidling som strategi*. Rapport fra seminar i Miljø og Utvikling, NFR.

Trond Waage, 1996, "Samfunnsforskning til nytte og besvær - om vitenskapeliggjøring av folks liv", i *Hvorfor samfunnsforskning*. Utvalgte bidrag til essaykonkurransen under Forskningsdagene '96, NFR

Cato Wadel, 1991, *Feltarbeid i egen kultur: en innføring i kvalitativt orientert samfunnsforskning*, Seek A/S, Flekkefjord